

Et indledende essay

Af Hans-Christian Eisen

”Historisk Samfund for Roskilde Amt” fylder 100 år i 2010, og foreningen blev stiftet for at udbrede kendskabet til historien, og man ønskede, at det skulle ske i en trestrengt strategi med foredrag, udflugter og udflugter til spændende historiske lokaliteter. Det er derfor indlysende, hvorfor lokalhistorien altid har spillet en væsentlig rolle i foreningens aktiviteter, men det har heldigvis ikke været hindring for at inddrage andre emner i foreningens tilbud til medlemmerne. Vi har i de senere år haft foredrag om så forskellige emner som De vestindiske Øer, Danmark og den kolde krig og Modstandsbevægelsen mod Adolf Hitler. De foredrag om emner, der lå lidt væk fra vores kerneområder, er ofte blevet præsenteret for medlemmerne på grund af deres aktualitet, og udgangspunktet har ofte været et rundt år, en aktuel debat eller film.

Historiske Samfund

I Danmark findes der flere end 25 ”Historiske samfund”, og langt de fleste er omkring 100 år gamle, og de blev stiftet i en periode, hvor den historiske interesse for alvor blev spredt ud til hele befolkningen. Når man tænker tilbage på det 19. århundrede, er det ikke den store folkelige historiske litteratur, der springer i øjnene. Tiden før 1900 var mere præget af de romantiske fortællinger, og det var de store nationale eposer, som kunne vække den største interesse hos befolkningen. Generelt var danskernes historieopfattelse stærkt præget af de store nationale tab, som Danmark havde lidt i løbet af århundredet lige fra flåderanet i 1807 til tabet af Slesvig og Holsten i midten af århundredet. Det var i den samme periode – og måske af samme grund –, at der var grobund for de meget store historiske malerier, som f.eks. da Otto Bache malede Marsk Stig efter mordet i Finderup Lade og da Wilhelm Marstrand på langvæggene i Chr. IVs kapel i Roskilde Domkirke malede de to store billeder med motiver fra kongens liv – og da Vilhelm Marstrand netop i 2010 fylder 200 år, er han beskrevet i en artikel af Arne Lind i denne årbog.

I slutningen af det 19. århundrede opstod der en voldsom debat blandt forskellige historikere om, hvad historie er for ”noget”. Der var nogle historikere, der ville begrænse historie til kun at handle om bestemte sider af den menneskelige aktivitet. De

mente nemlig, at det især var politik og økonomi, som var den "rigtige" historie. Derfor mente de også, at emner som beskriver dagligdagen og arbejdslivet ikke var noget, som en "rigtig" historiker kunne beskæftige sig med.

Kulturhistorikeren Troels Lund, som i 1903 udgav sit store værk om dagligdagen i Norden i det 16. århundrede, kastede sig af gode grunde ud i debatten, og i et svar til en tysk statshistoriker udtalte han: "Der vil komme den tid, da det grundsyn på det daglige livs betydning i historien, som her først er gjort gældende, ikke længer vil stå som en undtagelse i et lille lands litteratur, men være godkendt og gennemført i alle kulturlande."

Denne debat fandt netop sted i den brydningstid, hvor man begyndte på udgivelsen af større historiske værker som f.eks. Sønderjyllands Historie og Schultz Danmarks Historie samt flere andre – og det må lige tilføjes, at disse værker i op til 6 tykke bind næste alle blev udgivet i små portioner i hæfteform, således at mange flere kunne være med på vognen, og der var rigtig mange, der abonnerede på disse udgivelser. Denne form for folkeliggørelse var et tydeligt udtryk for, at der var ved at vokse en ny form for historisk interesse frem, og det var en af forudsætningerne for dannelsen af de mange Historiske Samfund, der spirede frem i de samme år. Jeg tror ikke, at det er tilfældigt, at de store bogudgivelser falder tidsmæssigt sammen med dannelsen af de Historiske Samfund, og det viser, at der var en interesse både for den bredere historieskrivning og for den historie, som var knyttet tæt til "sin egn".

Den lokale forankring har lige fra starten og i alle årene været den faste basis for foreningernes arbejde. Det ser man bl.a. af de mange mindre grupper af personer, der rundt om i Danmark i starten af 1900-tallet finder sammen i deres interessefællesskab for Danmarks historie. Den første forening med navnet Historisk Samfund blev stiftet i Ribe i 1902, og foreningens første bestyrelse viser tydeligt, hvor i lokalsamfundet foreningen var forankret. I den gruppe, som stiftede foreningen, var der bl.a. en stiftamtmand, men det var vigtigere for den lokale forankring, at der også optrådte et par lærere og to præster. Når man så ser mere generelt på foreningernes start, så vejede også det tungt i medlemsskaren, at mange gårdejere blev medlemmer i foreningerne. Men det er vigtigt at understrege, at der alle steder var tale om en lokal forankring, og det viser sig også i de temaer, som de nye foreninger påtog sig at formidle.

Der var et fællestræk i foreningernes tilbud til medlemmerne, hvor der blev holdt foredrag og gennemført udflugter, desuden begyndte man hurtigt at udgive en årbog. Nogle foreninger

påtog sig at sørge for, at et berømt bysbarn fik en berettiget statue eller mindeplade. I denne årbog fra foreningens 100 år bliver historien om "Historisk Samfund i Roskilde Amt" beskrevet af Erling Bondesen.

I alle foreninger kom den lokale historie naturligvis til at spille en stor rolle, og i Roskilde Amt var en af formændene Arthur Fang, som var en meget ihærdig amatørhistoriker - han bliver beskrevet i årbogen af Henrik Denman.

Historien

Der i er i årenes løb skrevet mange lokalhistoriske både små og store artikler om utroligt mange forskellige temaer, og de har alle medvirket til at kaste nyt lys over vores fælles historie. Derfor er det lidt mærkeligt, at lokalhistorie i mange år ikke var noget, som historikeren beskæftigede sig med, det skyldtes bl.a., at der ikke blev undervist i det på universitetet.

Jeg vil derfor gerne give et forsøg på en forklaring på den lokalhistoriske interesse, der voksede frem, og som i dag også fylder meget i litteraturen. Som udgangspunkt antager jeg, at lokalhistorikeren næsten aldrig vælger sit emne, fordi han dermed vil være med at kaste et større lys over den fælles fortid. Årsagen for mange nye lokalhistorisk interesserede menneske har ofte været meget mere lige til, nemlig den, at man tilfældigvis har slået sig ned et bestemt sted med sin familie, og så opdager man pludseligt, at historien ligger lige uden for døren og kun venter på at blive samlet op. Eller også bor man på en slægtsgård eller har lavet noget slægtsforskning. Det der med andre ord ofte driver lokalhistorikeren – men også andre historikere - er ønsket om at kende stedet og de mennesker der boede her før os på godt og ondt.

Den historiske undersøgelse er altid præget af de forudsætninger og den baggrund, som den enkelte "undersøger" er i besiddelse af, og det skifter både fra en tid til en anden tid, fra en historiker og til en anden og fra et land og til et andet land! Man må derfor hele tiden – både i Historisk Samfunds årbøger og i al anden historisk litteratur - være opmærksom på, at der kun kan skrives ud fra, hvad der rent faktisk står i kilderne.

Det er vigtigt at understrege, at der er en vis mængde historisk materiale, som er overleveret til os fra historien, og at det ikke fordeler sig ligeligt over alle perioder og emner. Helt generelt kan det nemlig fastslås, at jo tættere vi kommer til vores egen tid, des mere materiale findes der. Den stigende kildemængde skaber dermed sine egne problemer. Når man f.eks. vil studere den

anden verdenskrig, så finder man et meget stort kildemateriale, og det vil ikke være muligt for en enkelt historiker at læse og arbejde med det hele. Der er tilmed sket det, at kildemængden til netop den anden verdenskrig er blevet mere end fordoblet i forbindelse med Sovjetunionens sammenbrud. En nærmere undersøgelse af materialet viser, at en meget stor del af det findes i mange eksemplarer, og det gør det, fordi der er mange ordrer eller andre dokumenter fra den militære udvikling. Men nu kan man ikke bare sige: "ok det er kun en kopi", og så kassere den. Det kan man ikke, fordi det nemlig kommer an på, hvad det er for spørgsmål, som historikeren gerne vil have svar på. I bestemte sammenhænge kan det være helt afgørende, om man kan fastslå, hvor langt ud i geledet, en bestemt ordre er kommet. Her vil jeg blot nævne et enkelt dokument, og det er "Kommissarbefehl" fra 1941 om behandlingen af de russiske partikommisærer, når angrebet på USSR var sat i gang. Det er vigtigt, hvis man kan fastslå, hvem der helt konkret har haft mulighed for at kende befalingens indhold, og derfor kan man ikke bare fjerne kopier som overflødige, idet der i dokumentet altid står, hvem der er modtageren.

Den store kildemængde betyder, at vi i vore dage ser, at historikeren bliver mere og mere specialiseret i sin forskning, og det samme, kan man på en måde sige, gælder også for lokalhistorikeren, hvor det specielle dog er mere baseret på geografien og ikke så meget på selve emnet. Men for begge typer af historikere gælder det, at man primært beskæftiget sig med historien for historiens egen skyld, og så kan det være sekundært, at det også giver den viden om stedet eller temaet, som man har søgt efter. Det kan naturligvis forekomme, at der er historikere, som har fokus den anden vej, og man kan ikke sige, at den ene vej er bedre end den anden.

Man skal altid huske på, at det der bliver skrevet, er blevet til ud fra de forudsætninger, som den skrivende var i besiddelse af på det tidspunkt, hvor der blev arbejdet med materialet. Det gælder både når man læser om historie og når man skriver historien, at fortidens forskellige begivenheder er blevet belyst "i bagklogskabens klare lys". Det skal forstås således, at de daværende aktører ikke altid har vidst, hvad resultatet af bestemte handlinger kunne blive, men de kan godt have haft et mål eller en forventning til deres adfærds betydning. Her overfor står den kendsgerning, at den moderne historiker og læser ofte kender resultatet af de oprindelige handlinger, men beskrivelsen behøver ikke at være entydig, der forekommer nemlig tit forskellige fortolkninger. Det er netop derfor af afgørende betydning, om vi er

i stand til at sætte os ind i aktørens forudsætninger og først derefter beskrive historien. Det skal understreges, at historikeren selvfølgelig gerne må nå frem til det punkt, som aktøren ikke i samtiden kunne forudse ville indtræffe. Historikeren behøver nemlig ikke, som nogen en overgang mente, kun at søge efter det repræsentative, fordi det unike findes i selve historien, og her er det et afgørende skillepunkt, om man tror historien ikke gentager sig, eller om "det er sket mange gange før".

Det er min opfattelse, at man ikke på nogen måde kan hævde, at historien gentager sig. Hvis man gør det fornægter man nemlig i samme åndedrag, at den enkelte historiske situation er enestående, for det mener jeg, at den er alene af den grund, at de mulige aktører og omstændigheder aldrig er ens. Selv om man i flere situationer ser forholdsvis ens handlinger, så er beslutningerne altid truffet ud fra vidt forskellige udgangspunkter, og derfor er forsættet og handlingen aldrig gentagelser af noget, der er sket før!

For historikeren gælder det altid om at vælge det materiale, som belyser den enkeltstående situation eller udvikling på den bedst tænkelige måde, og ikke fordi han er bedrevidende, og derfor må historikeren heller ikke være moraliserende. Derimod må historikere gerne have helte – og det har de ofte – og der må også gerne være skurke i historieskrivningen – og det er der tit – men det må aldrig være historikeren der er helten – for så er han nemlig blevet til en skurk. Det er i parentes bemærket her, at man finder en af forskellene på journalistens og historikerens arbejde med de historiske begivenheder. Men der er en anden forskel, som også må trækkes frem, i historieskrivningen er alle kilder principielt tilgængelige – også for læseren af en beretning, men det behøver ikke være let at gå til det oprindelige materiale -, og der opereres ikke med anonyme kilder. I historieskrivningen kan personer af særlige personlige grunde være anonymiseret, men det gør i princippet ikke kilden hemmelig!

Det er derfor historikeren er uddannet til at løse mange af de problemer, som man støder på under en historisk undersøgelse. Han skal være i besiddelse af stor viden om den periode og det land, som han vil lave sin undersøgelse omkring, og desuden bør han besidde færdigheder indenfor så forskellige områder som stednavneforskning, retshistorie, kirkehistorie, kronologi, heraldik, diplomatik, sillografi og nogen viden om arkæologi ville være på sin plads. Det er på den baggrund, at mange historikere specialiserer sig, men denne specialisering betyder ikke, at det generelt er en fordel, fordi alle specialer har en grænse, og så opdager man måske aldrig spændende og nødvendige oplysninger

lige på den anden side af grænsen. Desuden eksisterer der en risiko for, at nogen kommer til at glemme, at det enkelte speciale kun er en del af den større helhed, som vi benævner HISTORIEN.

Lokalhistorien

Historikerens arbejde bliver ikke anderledes, fordi han kaster sig over lokalhistorien. Der er dog den store forskel til den generelle historie, at lokalhistorien meget ofte er begrænset til et snævert geografisk område eller til nogle enkelte personer. Alligevel er det nødvendigt, at han har et stort kendskab til den historiske udvikling, selv om han ikke nødvendigvis er i besiddelse af det erfaringsmateriale, som man finder hos den generelle historiker. Der er da også en del historiske undersøgelser, der er startet på lokalt historisk niveau, og som er vokset til større historiske afhandlinger, og det er bestemt ikke nogen dårlig metode.

Jeg har tidligere antydnet en forklaring på, hvorfor mennesker blev lokalhistorikere, og jeg mener, at de bliver drevet af en interesse for det, som ligger umiddelbart uden for deres dør - måske på en ny adresse. Andre bliver grebet af den samme ildhu og iver efter at kende fortiden, allerede medens de er børn eller unge mennesker, og nogen begynder allerede i skolen at skrive om "den fædrene gård" eller lignende. Og så er der dem, der begynder med at undersøge deres egen slægt, fordi de gerne vil kende deres rødder. Alle disse forskellige udgangspunkter - og der er sikkert flere - kan føre frem til en mere samlet interesse for lokalhistorien.

Til tider er der mennesker, som mener, at det er et underligt tidsfordriv, for det fører jo ikke til noget, og hvem kan det interessere? Hertil er der en enkelt svar: historien er ligesom et puslespil uden kanter og med et ukendt antal brikker, og derfor er de fascinerende. Den lokalhistoriske undersøgelse, som er gennemført på en solid måde, vil ofte være et vigtigt bidrag til vores viden om historien også for den historiker, som arbejder med en bredere og mere overordnet målsætning.

Men det er vigtigt at holde fast i, at historikerne - og altså også lokalhistorikeren - arbejder med historien ud fra de kilder, der er til rådighed, og som fortæller os om fortiden. Det er altså langt fra tilstrækkeligt bare at samle noget materiale sammen, og så bare skrive derud af.

De historiske oplysninger falder ikke ned fra himlen, de er alle skabt af mennesker i enten fortiden eller nyere tid. Det betyder, at al vores viden om historien er menneskeskabt, og den er skabt

i samtiden eller i eftertidens forsøg på at beskrive datiden, og derfor kan hverken historien eller lokalhistorien genskabes, der kan kun skabes en forestilling af, hvordan historikeren mener, at tingene har hængt sammen. Der bliver med andre ord skrevet en historie om historien, og den skrevne historie er kun ét bud på, hvordan det var engang. Eller sagt på en anden måde, så eksisterer historien ikke længere, der eksisterer kun opfattelser eller billeder af historien – og hvem ved, om der er nogen, der har ret!

Den historiske sandhed er med andre ord et meget abstrakt og virkelighedsfjernt begreb, og der findes ingen objektivitet – og det kan nok så mange kommissionsundersøgelser med juridiske dommere heller ikke ændre på!

Når en historiker vil undersøge et bestemt fænomen, bevæger han sig ofte ud på tynd is, fordi ingen ved om projektet kan bære, og han er helt afhængig af det materiale, der er til rådighed. Når materialet ligger klar, så får historikeren sin viden gennem de spørgsmål, som han stiller til kilderne. Det er derfor kilder altid vil være omdrejningspunktet i enhver undersøgelse, ligegyldigt om det er den generelle historie eller lokalhistorie, som det handler om.

Uden at fordybe mig i den egentlige kildekritik, kan man fastslå, at alle "efterladenskaber" efter menneskelig aktivitet er en del af det kildemateriale, som historikeren i en given situation

Fra en medlemsudflugt til Stevnfortet i oktober 2008.

må forholde sig til, og derved vurdere kildens værdi. I aviserne læser vi ind i mellem om dokumentfalsk, og det er relevant for at forstå bredden i det historiske materiale, at man må fastslå, at en falsk kilde ikke er en unyttig kilde. En såkaldt falsk kilde bliver nemlig lige pludseligt ægte, når man stiller spørgsmål om falskneriet.

For at undgå at blive snydt af et såkaldt falsk materiale, skal der altid foretages en grundig undersøgelse, og til det formål har historikeren en værktøjskasse med mange forskellige redskaber, som jeg ikke skal komme nærmere ind på, men blot understrege, at lokalhistorikeren skal bruge de samme redskaber, hvis han vil nå et rimeligt resultat.

I Danmark er der siden 1960'erne heldigvis vokset en stigende forståelse frem for lokalhistoriens betydning, og udviklingen tog sit stærke afsæt, da man på Københavns Universitet begyndte at undervise i lokalhistorie, og siden har mange historiestuderende kastet sig over forskellige lokalhistoriske emner.

Mange danske kommuner – og tidligere også amter – har også i de sidste par årtier udvist en stigende interesse for lokalhistorien, og det kommer til udtryk gennem støtte til lokalhistoriske foreninger, lokale historiske museer og til bogudgivelser.

Afslutning

I Historisk Samfund for Roskilde Amt er vi meget glade for den offentlige støtte, som vi gennem årene har modtaget – både direkte og indirekte. Vi håber derfor, at denne opbakning også vil fortsætte i fremtiden, for der er en ting, som er ganske sikker, og det er at historien – også lokalhistorien – er kommet for at blive, og den bliver større og ikke mindre.